

УДК 378.013 (330)

Є. А. Іванченко

*Одеський інститут фінансів Українського державного університету фінансів
та міжнародної торгівлі*

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЕКОНОМІСТА ТА ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ В СИСТЕМІ ІНТЕГРАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Розглянуто визначення професіоналізму як складової компетентності економіста, методика його оцінювання в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. Проаналізовано результати пілотного дослідження сформованості професіоналізму випускників-бакалаврів вищих навчальних закладів, які готують фахівців галузі економіки та фінансів.

Ключові слова: система інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів, компетентність економіста, професіоналізм, професійна спрямованість, професійна компетентність, професійна відповідальність, професійна мобільність.

Рассмотрено определение профессионализма как составной компетентности экономиста, методика его оценивания в системе интегративной профессиональной подготовки будущих экономистов. Проанализированы результаты пилотного исследования сформированности профессионализма выпускников-бакалавров высших учебных заведений, которые готовят специалистов отрасли экономики и финансов.

Ключевые слова: система интегративной профессиональной подготовки будущих экономистов, компетентность экономиста, профессионализм, профессиональная направленность, профессиональная компетентность, профессиональная ответственность, профессиональная мобильность.

Determination of the professionalism as the component of competence of economist, method of its evaluation in the system of integrative professional preparation of future economists, are considered. The results of pilot research of formed professionalism of students-bachelors of higher educational establishments which prepare the specialists of economy and finances are analyzed.

Keywords: system of integrative professional preparation of future economists, competence of economist, professionalism, professional orientation, professional competence, professional responsibility, professional mobility.

Постановка проблеми. Світові тенденції ринку праці вказують на необхідність перетворення професійної підготовки фахівців галузі економіки та фінансів, зокрема в частині її результатів. Роботодавців сьогодні не влаштовує диплом із оцінками за предметами, їх цікавить ціла низка якостей, які ці оцінки не відображують. Від випускників – претендентів на робочі місця в економічній галузі – вимагають сформованості професійних якостей, поведінкових актів та виконавчих дій на рівні посадових вимог можливого працевлаштування. Тобто, ринок праці потребує компетентних спеціалістів. Відтак, задля конкурентоспроможності випускників на ринку праці актуальності набуває орієнтація професійної підготовки майбутніх фахівців на формування їхньої компетентності.

Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми у вищій освіті ми вбачаємо створення системи інтегративної професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема, економістів, яка має за мету формування компетентності економіста як професіонала та людини.

У межах компетентнісного підходу до побудови системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів (СІПП МЕ), нами визначено поняття «*компетентність економіста*», під якою ми розуміємо інтегративну цілісність знань, умінь, навичок та досвіду діяльності, набутих у процесі навчання, які забезпечують здатність фахівця до професійної діяльності та життя у швидкозмінному суспільстві. Нами відтворено структуру зазначеної компетентності (рис. 1), яка містить такі структурні компоненти: ключові компетенції, професіоналізм, соціальна компетентність.

Рис. 1. Структура компетентності економіста

Однією зі складових компетентності економіста ми зазначили *професіоналізм*.

Аналіз досліджень і публікацій. Термін «професіоналізм» виник для позначення форми суспільного поділу праці, пов'язаної із внутрівиробничим розподілом працівників на навчених і ненавчених. У міру ускладнення праці, що визначила появу нового рівня інтеграції й диференціації професій, виникла необхідність у розширенні бази професійної підготовки працівників, що знайшло відображення у зміні терміну та позначуваного ним поняття. Цей термін здобув більш високий категоріальний статус завдяки відбиттю в ньому соціальних, економічних, виробничих і педагогічних аспектів регулювання процесу професійного становлення особистості працівника [11].

У Енциклопедії професійної освіти за ред. С. Я. Батишева, де майже вперше опубліковане визначення цього поняття, професіоналізм розглядається як особистісна властивість фахівця, набута під час навчальної і практичної діяльності здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності і вправності у певному занятті, що відповідає рівню складності виконуваних завдань. Акцент робиться на творче використання інформації, опанованої у процесі розвитку професіоналізму, задля практичної діяльності [12, с. 379].

А. П. Беляєва під професіоналізмом розуміє узагальнюючу якість, що необхідна і робітнику, і керівнику-управлінцю, та являє собою всю сукупність фізичних, інтелектуальних та ділових здатностей спеціаліста [2].

З позицій акмеології трактування поняття «професіоналізм» уперше запропоновано Н. В. Кузьміною. Авторка розглядає феномен професіоналізму як якісну характеристику суб'єкта діяльності – представника певної професії, що визначається мірою володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення; та вводить кількісні характеристики, відзначаючи, що міра цього оволодіння у різних людей різна, тому можна говорити про високий, середній, низький рівень професіоналізму представника тієї або іншої професії [8, с. 11].

Н. В. Гузій акцентує увагу на тому факті, що розгляд професіоналізму винятково в діяльнішому аспекті дещо обмежує і збіднює сутність поняття, тобто треба брати до уваги еволюцію індивідуально-орієнтованих методологічних підходів, що, у свою чергу, привертає увагу дослідників до особистісних аспектів професіоналізму, оскільки професійні досягнення людини зумовлюються не тільки досконалою системою умінь і навичок, а й розвитком професійно-особистісних якостей, здібностей, що змінюють систему потреб і цінностей суб'єкта праці [4].

У результаті досліджень дефініції професіоналізму акмеологи дійшли висновків, що професіоналізм – це інтегральна психологічна характеристика людини праці, яка відображає рівень і характер оволодіння професією, це – не тільки досягнення нею високих професійних результатів, а й неодмінно наявність психологічних компонентів – внутрішнього ставлення людини до професійної праці, стан її психологічних якостей. У цілісному підході до професіоналізму виділяються його дві сторони: мотиваційна сфера (спонукання людини до праці, її сенс,

цілі, домагання) та операційна сфера (використання людиною прийомів, технологій, знань, мисленнєвих здібностей та ін.) [9, с. 188]. Таке системне розуміння особистісно-діяльничої сутності професіоналізму цілком правомірно відображає не тільки якість професійної діяльності, а й її вплив на особистість, високі стандарти особистісних норм, ставлень, мотивації досягнень у професіоналів [4].

Питанням професіоналізму економістів присвячено низку російських дисертаційних досліджень О. А. Булавенко [3] (висвітлює питання професіоналізму в контексті неперервної економічної освіти у професійних навчальних закладах), Л. О. Шипуліної [10] (розглядає процес підвищення професіоналізму студентів економічних спеціальностей ВНЗ засобами інформаційних технологій) та ін. Проте аналіз наукових доробок засвідчив відсутність досліджень професіоналізму як складової компетентності економіста.

Метою даної статті є визначення професіоналізму як складової компетентності економіста, методика його оцінювання в СПП МЕ, та демонстрація результатів пілотного дослідження сформованості професіоналізму випускників-бакалаврів вищих навчальних закладів, які готують фахівців галузі економіки та фінансів.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на акмеологічне тлумачення особистісно-діяльничої природи категорії професіоналізму, останній розглядається нами в єдності особистісних та діяльничих проявів феномена як органічно взаємозалежних підсистем, а концептуальна структура професіоналізму економічної праці конкретизується професійною спрямованістю, професійною компетентністю, професійною відповідальністю та професійною мобільністю (структуру професіоналізму наведено на рис. 2).

Професійна спрямованість (рис. 2) майбутнього економіста визначається позитивним ставленням до професії, внутрішнім впливом, тобто мотивами вибору економічної спеціальності, та зовнішнім впливом, тобто впливом батьків, родичів, друзів, соціальною значущістю обраної спеціальності тощо.

Розвиток професійної спрямованості студентів у вищому навчальному закладі визначається попереднім позитивним ставленням до професії та мотивами, які є підґрунтям такого ставлення.

Рис. 2. Структура професіоналізму

У психолого-педагогічних дослідженнях Е. Х. Башкаєвої, Н. В. Кузьміної, К. В. Жукової [1; 7; 6] та ін. наголошується, що успіх творчої діяльності особистості багато в чому залежить від позитивного ставлення до професії, що самі функціональні можливості людини можуть бути визначені лише за умови, що ділові якості є результатом не тільки здібностей, але й бажання застосувати їх на

практиці. Л. О. Шипуліна [10] пропонує вивчати становлення професійної спрямованості майбутніх економістів, для чого досліджує мотиви вступу до економічних навчальних закладів чи факультетів та припинення навчання у ВНЗ, визначає ступінь задоволення різноманітними аспектами майбутньої професійної діяльності та особливостями професійної підготовки до неї в залежності від рівня професійної спрямованості, структури цієї спрямованості.

У працях Е. Х. Башкаєвої [1], Н. В. Кузьміної [7] у студентів виділено три рівні професійної спрямованості (адаптовано для майбутніх економістів):

I рівень – студенти з позитивною професійною спрямованістю на економічну діяльність, що передбачає зв'язок між домінуючими мотивами зі змістом професійної діяльності;

II рівень – студенти, для яких прийнятний компроміс між негативним ставленням до професії у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі та перспективою подальшого працевлаштування в економічній галузі;

III рівень – студенти з негативним ставленням до професії економіста.

Таким чином, ми отримуємо стартовий майданчик для визначення рівнів сформованості компетентності економіста (розподіл за рівнями професійної спрямованості можна зробити вже на початку навчання та відстежити залежність між рівнем професійної спрямованості та рівнем компетентності економіста) та дістаємо напрями психологічного впливу на ставлення до професії економіста тих, хто зробив свій вибір навчального закладу несвідомо.

Л. О. Шипуліна [10] вважає, що основним психолого-педагогічним механізмом у формуванні професійної спрямованості є протиріччя між змістом професійної діяльності та особистісним змістом вибору професії; пропонує для розв'язання цього протиріччя та забезпечення динаміки розвитку професійної спрямованості в умовах вищого навчального закладу: поглиблення особистісного змісту вибору; корегування мотивації, акцент на домінуючий мотив, який стосується об'єктивного змісту діяльності; формування прямих мотивів діяльності; визначення перспектив діяльності.

Професійну спрямованість забезпечують такі види інтеграції: інтеграція різних наукових шкіл щодо навчання економістів; інтеграція знань, практичних умінь і навичок; інтеграція теоретичного та виробничого навчання; інтеграція інформаційних технологій в освіту майбутніх економістів; інтеграція інноваційних технологій в освіту майбутніх економістів; соціокультурна інтеграція; інтеграція «студент–викладач–адміністрація–батьки».

Таким чином, чим більше майбутній економіст дізнається в процесі виробничих та навчальних практик про свою майбутню спеціальність, чим більше опанує навичок фахівця, виконуючи реальні завдання та обов'язки, тим вище буде рівень професійної спрямованості, а це, у свою чергу, буде твердим підґрунтям формування професійної компетентності.

Професійну компетентність (див. рис. 2) майбутнього економіста характеризуємо як сформовану систему професійних знань, умінь, навичок, способів діяльності, здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування, необхідних для якісного виконання діяльності в галузі економіки та фінансів. Отже, це інтегральна якість особистості, що включає сукупність професійних компетенцій, які зумовлюють здатність до діяльності в галузі економіки та фінансів. Головним орієнтиром для виділення певної кількості компетенцій є соціальне замовлення, що відображає проблеми економічного стану країни та світу, суспільні вимоги до особистісних якостей.

Соціальні потреби, освітньо-кваліфікаційні вимоги спеціальності, вимоги Галузевого стандарту вищої освіти України, аналіз численних наукових праць, програм сучасних навчальних дисциплін, практик для вищої школи, анкетувань, про-

ведених серед викладачів, досвід викладання дозволили зробити висновок, що професійна компетентність майбутнього економіста складається з трьох груп компетенцій: економіко-теоретична (навчально-методична, науково-дослідна), економіко-практична (організаційна, обліково-аналітична, планова, контрольна) та технологічна, які є однаковими для галузі знань «Економіка і підприємництво». Разом з тим, кожна з груп обов'язково містить спеціальні компетенції, які відповідають за окремий напрям підготовки цієї галузі знань. Зазначимо, що кожна з виділених професійних компетенцій виконує власні функції і теж може бути представлена як певна сукупність компетенцій, що розкривають її специфіку. Водночас усі види професійних компетенцій тісно взаємопов'язані. У нашому дослідженні професійна компетентність обумовлюється освітньо-кваліфікаційною характеристикою спеціаліста галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» (Галузевий стандарт вищої освіти України).

Досвід показує, що в процесі навчання у вищому навчальному закладі студенти набувають професійних компетенцій. Натомість професійна компетентність економіста розвивається й виявляється вже у процесі реальної діяльності в галузі економіки та фінансів. Отже, компетентність по відношенню до компетенції виступає як інтегративне поняття, що характеризує людину як суб'єкта, який реалізує в практичній діяльності компетенції, якими він володіє.

Професійну компетентність забезпечують такі види інтеграції: інтеграція наукових знань; інтеграція різних наукових шкіл щодо навчання економістів; міжпредметна інтеграція; інтеграція знань, практичних умінь і навичок; інтеграція теоретичного та виробничого навчання; інтеграція інформаційних технологій в освіту майбутніх економістів; інтеграція інноваційних технологій в освіту майбутніх економістів.

Професійна відповідальність (див. рис 2) майбутнього економіста включає моральну відповідальність – регулювання, координацію та оцінку фахівцем своїх дій відповідно встановлених норм та правил. Це, так би мовити, внутрішня, особистісна відповідальність, що співпадає з інтересами колективу в цілому. Орієнтація на подібні моральні критерії перетворює дії фахівця на соціально відповідальні. Соціальна відповідальність означає в цьому контексті відповідальність фахівця за свої дії, за їхні результати та наслідки, а також за свої упущення тією мірою, якою його поведінка стосується третіх осіб та оцінюється згідно зазначених критеріїв. Якщо за критерій оцінки застосовуються загальноприйняті правила та норми, відповідальність також морально значуща.

Наявність соціальної відповідальності в моральному сенсі означає, що фахівець галузі економіки та фінансів не тільки має на увазі свою конкретну професійну діяльність, не тільки передбачає сприятливі або негативні наслідки, які мають місце особисто для нього, а й враховує їхню дію на інших людей у світлі зазначених норм, цінностей та принципів. Ці люди можуть бути колегами або іншими особами, що задіяні у процес професійної діяльності економіста. Крім того, враховуються позапрофесійні наслідки професійної діяльності, які, в свою чергу, можуть торкатися окремих осіб, цілих груп або, навіть, широких верств суспільства до наступних поколінь, яких теж торкнуться наслідки професійної діяльності майбутніх економістів. Наскільки далеко простираються ці наслідки в кожному окремому випадку залежить як від об'єктивної структури та соціальних взаємозв'язків відповідної ситуації, так і від того, наскільки фахівець суб'єктивно уявляє собі ці наслідки, що обумовлено їх досвідом освіти, виховання та праці.

Професійну відповідальність забезпечують такі види інтеграції: інтеграція теоретичного та виробничого навчання; соціокультурна інтеграція.

Професійну мобільність майбутніх економістів визначено як інтегровану якість особистості, що виявляється у: здатності успішно переключатися на іншу

діяльність або змінювати види діяльності у сфері економіки та фінансів із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно з аналізом економічної та соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного оволодіння; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці.

Подальші розвідки у цьому напрямі дозволили уточнити компетенції, що складають професійну мобільність (структуру подано на рис. 2), та з'ясувати, види інтеграції, що її забезпечують: інтеграція наукових знань; інтеграція різних наукових шкіл щодо навчання економістів; міжпредметна інтеграція; інтеграція знань, практичних умінь і навичок; інтеграція теоретичного та виробничого навчання; інтеграція інформаційних технологій в освіту майбутніх економістів; інтеграція інноваційних технологій в освіту майбутніх економістів; соціокультурна інтеграція; інтеграція «безкоштовної» освіти для всіх та платної освіти за вибором студентів або батьків; інтеграція «студент–викладач–адміністрація–батьки»; територіальна інтеграція.

Таким чином, нами відтворено структуру професіоналізму майбутнього економіста.

«Сформованість професіоналізму» виступає як критерій сформованості компетентності економіста в СПП МЕ. Цей критерій передбачає наявність (згідно структури професіоналізму):

1. Професійної спрямованості:

- позитивне ставлення до професії;
- професійна придатність;
- професійна мотивація;
- професійні інтереси, цінності, відносини;
- психологічна готовність до професійної діяльності;
- професійна усталеність.

2. Професійної компетентності:

- економіко-теоретична;
- економіко-практична;
- технологічна.

3. Професійної відповідальності:

- здатність передбачати результати власної професійної діяльності;
- відповідальність за якість виконаної роботи;
- психологічна готовність нести відповідальність за результати власної професійної діяльності та діяльності в ситуації ризику;
- відповідальність за збереження конфіденційної інформації.

4. Професійної мобільності:

- здатність змінювати кваліфікацію;
- здатність змінювати спеціалізацію;
- інтегративність знань;
- нелінійність мислення;
- психологічна готовність до зміни фаху;
- здатність змінювати сферу діяльності.

Врахування змістової наповненості кожної із складових професіоналізму дозволили переосмислити шляхи і засоби їхнього оцінювання у СПП МЕ. Показники критерію «сформованість професіоналізму» та методи його діагностики наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Сформованість професіоналізму

Компетентності	Компетенції	Назва методики, методу, опитувальника або тесту
Професійна спрямованість	Позитивне ставлення до професії	Опитувальник «Як Ви ставитесь до професії економіста?» (K18)
	Професійна придатність	ОПГ «Людина – Знак» (K16)
	Професійна мотивація	Тест «Визначення мотивації в роботі» (K13) + 1.5. САТ Шкала сенситивності (K1.5)
	Професійні інтереси, цінності, відносини	
	Психологічна готовність до професійної діяльності	ОПГ «Людина–Знак» () K16+ 22. Карта оцінки сформованості професійної усталеності економіста (K22)
	Професійна усталеність	Карта оцінки сформованості професійної усталеності економіста (K22)
Професійна компетентність	Економіко-теоретична (навчально-методична, науково-дослідна)	Оцінки з дисциплін циклу професійної підготовки та практик (визначено стандартами) (ОПП)
	Економіко-практична (організаційна, обліково-аналітична, планова, контрольна)	
	Технологічна	
Професійна відповідальність	Здатність передбачати результати власної професійної діяльності	Тест «Визначення мотивації в роботі» Відповідальність (K13B) + Методика «Вимірювання раціональності. Частина Б» (K14)
	Відповідальність за якість виконаної роботи	Експертна оцінка особистісних та ділових якостей Залежність (K2.5) + 13. Тест «Визначення мотивації в роботі» Відповідальність (K13B)
	Психологічна готовність нести відповідальність за результати власної професійної діяльності та діяльності в ситуації ризику (як складова психологічної готовності до професійної діяльності)	Тест «Консерватор чи радикал?» (K12)
	Відповідальність за збереження конфіденційної інформації	Тест «Визначення мотивації в роботі» Відповідальність (K13B)
Професійна мобільність	Здатність змінювати кваліфікацію	САТ Шкала ціннісної орієнтації (K1.1) + 1.3. САТ Шкала компетентності в часі (K1.3)
	Здатність змінювати спеціалізацію	
	Інтегративність знань	Оцінки за предметами, які передбачають високий ступінь інтеграції (OI)
	Нелінійність мислення	САТ Шкала підтримки (K1.2) + САТ Шкала синергії (K1.10)
	Психологічна готовність до зміни фаху	САТ Шкала гнучкості поведінки (K1.4)
	Здатність змінювати сферу діяльності	САТ Шкала компетентності в часі (K1.1)

Зауваження. Зміст методик, методів, опитувальників та тестів, які використовувалися для діагностування сформованості компетентності економіста, наведено у навчально-методичному посібнику «Методика оцінювання компетентності еко-

номіста в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів» [8] (нумерація тестів наведена згідно нумерації в посібнику).

Сукупна оцінка IK_{II} (інтегративний коефіцієнт сформованості професіоналізму) визначалась як середнє арифметичне інтегративних коефіцієнтів сформованості складових професіоналізму, а саме: професійної спрямованості (IK_{IC}); професійної компетентності (IK_{IK}); професійної відповідальності (IK_{IB}); професійної мобільності (IK_{IM}).

$$IK_{II} = (IK_{IC} + IK_{IK} + IK_{IB} + IK_{IM}) / 4.$$

Оцінки інтегративних коефіцієнтів сформованості складових професіоналізму розраховувалися за формулами:

$$IK_{IC} = (K_{18} + K_{16} + (K_{13} + K_{1,5}) + (K_{16} + K_{22}) + K_{22}) / 7;$$

$$IK_{IK} = O_{III};$$

$$IK_{IB} = ((K_{13} + K_{14}) + (K_{2,5} + K_{13}) + K_{12} + K_{13}) / 6;$$

$$IK_{IM} = ((K_{1,1} + K_{1,3}) + O_I + (K_{1,2} + K_{1,10}) + K_{1,4} + K_{1,1}) / 7.$$

Кількісна характеристика рівнів сформованості професіоналізму визначається межами значень інтегративного коефіцієнта сформованості професіоналізму, який для *елементарно-інтегративного* рівня приймає значення в інтервалі $0 \leq IK_{CK} < 0,70$; для *достатньо-інтегративного* рівня – $0,70 \leq IK_{CK} < 0,90$ та для *високо-інтегративного* рівня – $0,90 \leq IK_{CK} \leq 1$.

Задля виявлення рівнів сформованості компетентності економіста в результаті професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» було проведено пілотне дослідження в Одеському державному економічному університеті, Одеському національному політехнічному університеті та у вищих навчальних закладах Міністерства фінансів України.

Далі наводимо результати діагностики за критерієм «сформованість професіоналізму» (табл. 2).

Таблиця 2

Показники рівня сформованості професіоналізму (IK_{II}) за результатами пілотного дослідження випускників-бакалаврів

Оцінки	Відсоток студентів					IK_{II}
	IK_{IC}	IK_{IK}	IK_{IB}	IK_{IM}	Рівень	
$0,90 \leq IK \leq 1$	3	46	4	0	Вис.-інтегр.	2
$0,70 \leq IK < 0,90$	37	41	10	17	Дост.-інтегр.	37
$0 \leq IK < 0,70$	60	14	86	83	Елем.-інтегр.	61
в тому числі $0,60 \leq IK < 0,70$	41	14	67	26		48

Як видно з таблиці, інтегративний показник сформованості професійної спрямованості (IK_{IC}) у випускників-бакалаврів виявився таким: 3 % респондентів отримали оцінку в межах від 0,9 до 1, 37 % – від 0,7 до 0,9 та 60 % – від 0 до 0,7, в тому числі 19 % опитуваних практично виявляють відсутність спрямованості на професію економіста. Такі дані у випускників-бакалаврів свідчать про недостатню увагу до формування професійної спрямованості в межах існуючої СПП МЕ.

Щодо професійної компетентності результати виявились такими: значення інтегративного показника (IK_{IK}) від 0,9 до 1 виявлено в 46 % випускників, 41 % респондентів отримали оцінку від 0,7 до 0,9 та 14 % – від 0 до 0,7 (у всіх опитуваних цей коефіцієнт не опустився нижче за 0,6), тобто, оцінки в межах предметів циклу професійної підготовки у випускників-бакалаврів досить добрі.

Стосовно професійної відповідальності значення інтегративного показника (IK_{IB}) від 0,9 до 1 діагностовано в 4 % випусників, від 0,7 до 0,9 – у 10 % та від 0 до 0,7 – у 86 %, в тому числі в 67 % опитуваних цей показник не спустився за відмітку 0,6.

Останній інтегративний коефіцієнт (IK_{IM}) діагностував сформованість професійної мобільності та виявив такі значення: від 0,9 до 1 не діагностовано в жодного респондента, від 0,7 до 0,9 виявлено в 17 % опитуваних та від 0 до 0,7 – у 83 %, у тому числі лише в 26 % опитуваних виявлено можливість швидкого переходу на більш високий рівень, що певним чином свідчить про ускладнення адаптації випусників до умов сучасного ринку праці та умов соціального життя із кризовими тенденціями.

У такий спосіб нам вдалося діагностувати сформованість професіоналізму випусників-бакалаврів. Інтеграційні коефіцієнти (IK_{II}) від 0,9 до 1 отримали 2 % респондентів, що відповідає високо-інтегративному рівню, від 0,7 до 0,9 (достатньо-інтегративному) – 37 % та від 0 до 0,7 (елементарно-інтегративному) – 61 %, в тому числі в 48 % опитуваних, діагностованих на елементарно-інтегративному рівні, показник сформованості професіоналізму піднявся за відмітку 0,6. Таким чином, результати діагностики продемонстрували недостатню сформованість професіоналізму випусників-бакалаврів: 61 % опитуваних будуть мати певні утруднення із влаштуванням на роботу та виконанням своїх професійних обов'язків, а 13 % випусників можуть лишитися «поза бортом», тобто, зовсім не знайти місце роботи.

Отже, ця якість майбутніх економістів потребує спеціальних заходів щодо її покращення у СІПП МЕ.

Висновки. Таким чином, у статті розглянуто поняття «професіоналізм», подано його структуру як складової компетентності економіста. Зауважимо, що професіоналізм економіста бере свій початок у професіоналізмі, сформованому у випусника-економіста, та формується через розвиток професійної майстерності та професійної творчості у професійній діяльності. Професіоналізм випусника-економіста стає підґрунтям для досягнення більш високого рівня професіоналізму внаслідок набуття досвіду діяльності на робочому місці через розвиток професійної майстерності та професійної творчості.

Результати пілотного дослідження рівнів сформованості компетентності економіста в результаті професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр», проведеного за методикою автора, виявили недостатню сформованість професіоналізму випусників-економістів, що звісно не сприяє ефективному працевлаштуванню випусників у сучасних умовах. Заходи щодо покращення сформованості соціальної компетентності враховані нами при побудові системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів.

Бібліографічні посилання

1. Башкаева Э. Х. Формирование профессионально значимых качеств будущего инженера в процессе учебной деятельности : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального обучения» / Э. Х. Башкаева. – Ставрополь, 2002.
2. Беляева А. П. Развитие системы профессионального образования / А. П. Беляева // Педагогика. – 2001. – № 8. – С. 3–8.
3. Булавенко О. А. Проектирование содержания и технологии непрерывного экономического образования в профессиональных учебных заведениях : автореф. дис. на соискание научн. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О. А. Булавенко. – Брянск, 2007.
4. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис... доктора пед. наук: 13.00.04 / Гузій Наталія Василівна. – К., 2007.
5. Жукова К. В. Формирование профессиональной направленности как один из критериев качества образования / К. В. Жукова // III Міжнар. конф. «Стратегія якості у про-

мисловості і освіті» (1-8 червня 2007 р., Варна, Болгарія) : у 2-х т. — Том II. — Д.; Варна, 2007. — С. 134–137.

6. **Кузьмина Н. В.** Закономерности акмеологоориентированного становления профессионализма учителя / Н. В. Кузьмина // Акмеология: науч.-практ. журн. Междунар. акад. акмеол. наук, Столич. гуманитар. ин-т. — М., 2002. — 2003. — № 4 (8) — С. 50–54.

7. **Кузьмина Н. В.** Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М., 1989.

8. **Іванченко Є. А.** Методика оцінювання компетентності економіста в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів : навч.-метод. посіб. для студ. та викладачів вищих навч. закладів. — Одеса, 2008.

9. Общая и прикладная акмеология: учеб. пособ. в 2-х частях. — Часть 1. — М., 2001.

10. **Шипулина Л. А.** Формирование профессионализма будущих экономистов средствами новых информационных технологий : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. А. Шипулина. — Ставрополь, 2004.

11. **Щербатюк Л. Б.** Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. Б. Щербатюк. — Одеса, 2007.

12. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / под ред. С. Я. Батышева. — М., 1999. — Т. 2.

Надійшла до редколегії 5.03.09.

УДК 908 (477.63)+371.134

Г. О. Лисичарова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

Розроблено структуру дослідно-експериментальної роботи зі студентами-географами, описано її зміст, етапи та форми, запропоновано педагогічні заходи та умови їх реалізації. У ході формувального етапу педагогічного експерименту визначено вихідні рівні готовності студентів до краєзнавчої діяльності в умовах великого міста.

Ключові слова: студенти-географи, краєзнавча діяльність, готовність до краєзнавчої діяльності, експеримент, рівні готовності.

Разработана структура опытно-экспериментальной работы со студентами-географами, описано ее содержание, этапы и форма, предложены педагогические мероприятия и условия их реализации. В ходе формирующего этапа педагогического эксперимента определены исходные уровни готовности студентов к краеведческой деятельности в условиях большого города.

Ключевые слова: студенты-географы, краеведческая деятельность, готовность к краеведческой деятельности, эксперимент, уровни готовности.

The structure of experimental work with students-geographers is developed, its content, stages and form are described, pedagogical measures and terms of their realization are offered. During the forming stage of pedagogical experiment the initial levels of students' readiness to regional activity in the conditions of city are determined.

Keywords: students-geographers, regional activity, readiness to regional activity, experiment, levels of readiness.

Проведення педагогічного експерименту покликане необхідністю перевірки гіпотези дослідження, яка ґрунтується на припущенні, що в процесі підготовки майбутніх педагогів до краєзнавчої діяльності в умовах великого міста високий рівень готовності досягається завдяки: